

מטפורות בנושא תרגום כפי שנאמרו או שנכתבו על ידי מתרגמים צרפתיים בחמישים השנים האחרונות

תקציר

במאמרים, בראיונות, בספרים ובכתבי עת צרפתיים בחמישים השנים האחרונות ניכר השימוש החוזר ונשנה של מתרגמים צרפתיים במטפורות לתיאור מלאכת התרגום והעוסקים בה. עבודה זו שמה לה למטרה לבחון את המטפורות הללו, לנסות למיין, לברר אם יש ביניהן מן המשותף, ולאורך - להסיק מסקנות על תדמית המתרגם ועל מלאכתו בעיני מתרגמים צרפתיים. סקירת הספרות סיפקה בסיס לקשר האמיץ שבין תרגום לבין מטפורה ושפכה אור על מהות המטפורה ועל מטפורות בחשיבה על תרגום: צ'מברלין (Chamberlain 1988) כמו גם גברונסקי (Gavronsky 1977) דנים שניהם בדימוי השלילי של המתרגם ושל התרגום, אך בעוד צ'מברלין מדגישה את ההקבלה בין מטפורות על תרגום לבין תפיסות מגדר, הרי גברונסקי דן בכפיפות התרגום למקור מתוך פרספקטיבה של אדיקות מול קניבליזם. במאה ה-21 התפתחו דגמים מטפוריים בחשיבה על תרגום; דה לאון (De Leon 2010) מציגה שתי מטפורות-על קונספטואליות שהן דומיננטיות בתרגום: האחת היא "מטפורת ההעברה" (The Transfer Metaphor), שלפיה לתרגם – פירושו לשאת אובייקטים ממקום אחד לאחר, או לחלף את המשמעות ולשאת אותה מטקסט המקור לטקסט היעד, והשנייה היא "מטפורת החיקוי / הפעולה" (The Imitation / Action Metaphor); במטפורה זו תרגום נתפס כתהליך חדש, שונה מזה שעורר את יצירת טקסט המקור. מטרת התהליך היא ליצור טקסט חדש שיהיה דומה לטקסט המקור, אך לא זהה לו.

סקירת הספרות סייעה לביצוע מחקר אמפירי שבו בחנתי 55 מטפורות של מתרגמים בני זמננו בנושא תרגום. 37 מתוכן נמצאו בראיונות אשר נערכו עם המתרגמים בעיתונות וברדיו והועלו למרשתת. 18 המטפורות הנוספות נלקחו מתוך שני רומנים של מתרגמים צרפתיים בני זמננו ו"אני מאמין" אחד, אף הוא של מתרגם צרפתי בן זמננו.

את המטפורות פענחתי בעזרת מודל ה"פיוס" של תמר סוברן (סוברן 2006). מודל זה מגשר על המתח והסתירה, הנוצרים במפגש שבין שני איברי המטפורה (נושא המטפורה והאיבר הציורי) הרחוקים זה מזה מבחינה סמנטית, על ידי חיפוש אחר הרכיב המופשט המפייס. ב"רכיב מופשט

מפייס" הכוונה למילים הקרובות ביותר במסגרת הסמנטית של נושא המטפורה למילות המסגרת הסמנטית של האיבר הציורי.

לפי מודל זה הפענוח היה בנוי משלושה שלבים :

א. זיהוי נושא המטפורה והאיבר הציורי ;

ב. התוויית המסגרות הסמנטיות של נושא המטפורה ושל האיבר הציורי ;

ג. מציאת הרכיב המופשט המפייס בין שני איברי המטפורה על סמך המסגרות הסמנטיות

השונות.

מכיוון שרציתי לבדוק את תדמית המתרגם, הנוצרת בטקסטים שבדקתי גם בעזרת דימויים,

כללתי גם אותם בדיון, ופענחתי אותם באותה שיטה. כמו כן, כדי לספק רקע עשיר יותר על

המתרגמים השונים הצגתי מידע ביוגרפי על אודותיהם בנספח בסיומה של העבודה.

עיון בכלל המטפורות של המתרגמים שנבדקו בעבודה העלה כי הן עוסקות ביחס שבין המחבר

וטקסט המקור לבין המתרגם וטקסט היעד, או במתרגם ובמלאכת התרגום בלבד – נושא

שמצאתי מתמייך לתת-נושאים. בהתאם לכך התחלקה העבודה לשלושה פרקים :

א. מטפורות מהראיונות, העוסקות ביחס שבין טקסט היעד והמתרגם לבין טקסט המקור

ומחברו ;

ב. מטפורות מהראיונות, העוסקות במתרגם ובמלאכת התרגום, ממוינות לפי נושאי האיברים

הציוריים ;

ג. מטפורות של מתרגמים על מתרגמים ועל תרגום בשני רומנים וב"אני מאמין" אחד.

נמצא כי כל המטפורות עוגנו בשיפוט ערכי של הדובר, ובהתאם לכך תויגו המטפורות בכל פרק

בעבודה כחיוביות או כשליליות.

ממצאי העבודה מצביעים על כך שאמביוולנטיות ערכית מאפיינת חלק ניכר מן המטפורות,

ושנושאי האיברים הציוריים שבמסגרתם קיבצתי את המטפורות לא העידו לכשעצמם על עמדה

זהה של המתרגמים בנוגע למעמד המתרגם, למלאכת התרגום או לשיפוט הערכי שלהם.

בפרק על המטפורות העוסקות ביחס שבין טקסט היעד והמתרגם לבין טקסט המקור ומחברו

התגלה מגוון המטפורות כאקלקטי ביותר, והיה זה הפרק היחיד שבו תדמית מלאכת התרגום

הייתה אך ורק חיובית. ככלל, מתוך 23 המטפורות שניכר בהן שיפוט חיובי, 9 עסקו במתרגם

לעומת 14 – במלאכת התרגום. מנגד, מתוך 18 מטפורות שהציגו שיפוט ערכי שלילי, 14 עסקו

במתרגם ו-4 בלבד במלאכת התרגום. נוסף על כך, 17 מטפורות הציגו שיפוט ערכי חיובי ושלילי

גם יחד ומתוכן רק 4 עסקו במלאכת התרגום. מנתונים אלה עולה שתדמית המתרגמים בעיני עצמם נוטה להיות שלילית. הסבר אפשרי לכך הוא שייתכן כי בתוך מערכות היחסים מחבר טקסט מקור – מתרגם וכתובת טקסט מקור – מלאכת התרגום המתרגמים אמנם נוטים להמעיט בערכם העצמי לעומת מחבר טקסט המקור, אך הם מעריכים מאוד את מלאכתם; לא מן הנמנע שתדמיתם השלילית של המתרגמים בעיני עצמם היא אחד ההסברים למיעוט חשיפת הפרטים הביוגרפיים על אודותיהם, כפי שעולה מהנספח.